

ULOGA I ZADAČA PROROKA U IZRAELU

Adalbert Rebić

Pozivajući proroka u svoju službu Bog mu daje određenu zadaću i određenu ulogu:¹ prorok ima naviještati riječ Božju narodu, u ime Jahvino govoriti narodu i narod upozoravati na zlo i grijeh te ga neprekidno privoditi Bogu. Tako je prorok tijesno povezan s vjerskom sudbinom svoga naroda i čitava je povijest naroda izraelskog povezana s pojavom proroka. »Ništa ne čini Jahve Gospod a da osnove svoje ne otkrije slugama svojim prorocima!« (Am 3, 7). Ta uloga, naviještati Riječ Božju, opominjati kraljeve i narod zbog nevjere i nečudoređa te neprekidno pozivati narod na obraćenje, bila je osobito važna u doba tzv. sinkretizma kad je narod bio u velikoj napasti da pomiješa svoju jahvističku religiju s elementima poganskih kanaanskih religija i u doba sekularizacije kada se sve više gubio smisao za sakralno a sve više uvlačila težnja za pogansko-svjetovnim. Proroci su tada nastupali kao braniči čiste jahvističke religije: Jahve ih je postavio kao stražare da stražare nad domom Izraelovim (Ez 3, 16).

U prošlom su stoljeću mnogi liberalni egzegeti zastupali mišljenje da su proroci osnivači jahvističke religije, religije čistog jednobojstva. Međutim, oni su jahvističku religiju našli kao gotovu i oblikovanu: bila je oblikovana još u Mojsijevo doba. Ali je istina da su proroci vrlo mnogo doprinijeli pročišćavanju jahvističke religije i jahvističkog kulta. Najviše su doprinijeli produblivanju vjere u jednog, osobnog, transcendentnog, pravednog i milosrdnog Boga. Svoj su pogled upirali prema starim vremenima, prema vremenima oslobođenja iz egipatskog sužanjstva i putovanja kroz pustinju. Mojsijevo vrijeme bilo im je idealom i Mojsijev Zakon polazištem u propovijedanju i naučavanju. Sinajski savez uzimali su kao temeljni događaj povijesti spasenja. Svjesni su bili da je Jahve slobodno izabrao izraelski narod za svoj narod i za svoju baštinu i da stoga taj narod mora biti za to Bogu zahvalan i na Jahvinu ljubav ljubavljuz vratiti. Svjesni su bili da Bog nevjeru i nezahvalnost strogo kažnjava. Propast grada Samarije godine 722/721, propast grada Jeruzalema godine 587/586. i druge povijesne katastrofe tumače upravo u okviru vjernosti odnosno nevjernosti Jahvinu Savezu: grad Samarija je propao, grad Jeruzalem je propao — zato jer je narod Bogu okrenuo leđa i pošao za tuđim, poganskim bogovima. Propast gradova i kraljevstava kazna je Božja za grijeh naroda. Svjesni su da je Jahve dobar i na praštanje vazda spreman. Kazne su samo lijek kojim narod treba

¹ O. Eissfeldt, *Das Berufungsbewusstsein der Propheten als theologisches Gegenwartsproblem. Kleine Schriften II*, Tübingen, 1963, str. 20—38; J. Lidblom, *Prophecy in Ancient Israel*, Oxford, 1962; H. Gross, *Gab es in Israel ein »prophetisches Amt?«*, u *Ephemerides Theologicae Louvanienses*, 41 (1965), str. 5—19; R. Killian, *Die prophetische Berufungserzählungen*, u *Theologie im Wandel*, Festschrift der Katholischen Theologischen Fakultät Tübingen, München und Freiburg, 1967, str. 356—376; L. Ramlot, *Prophétisme*, u *Dictionnaire de la Bible, Supplément*, sv. VIII, Paris, 1970, str. 973—987.

izliječiti od grijeha. Zato naviještaju spasenje, mir, bolje dane, mesijansko vrijeme, novi savez i novog idealnog Kralja, Mesiju, koji će sve narode spasiti i Kraljevstvo Božje uvesti.²

Koja je bila uloga i zadaća izraelskih proroka najbolje nam kazuju proročki odlomci u kojima su opisani poziv i poslanje u proročku službu. *Izaija* nam svojim riječima opisuje svoj proročki poziv, taj najodlučniji trenutak i prijelomnicu svojega života. Iz odlomka Iz 6, 1—13 možemo zaključiti da je prorok svoj poziv opisao mnogo kasnije na temelju proživljenog proročkog iskustva (osobito rr. 9—10). Iz ovog odlomka doznajemo da je prorok onaj koji ide, djeluje i govori umjesto Boga samoga (6, 8): on je usta Božja (6, 5, 7; usp. Jr 1, 9). *Izaija* je bio svjestan uzvišenosti takve službe i zato je sebe smatrao nevrijednim za takvu službu: »Jao meni, propadoh, jer čovjek sam nečistih usana, u narodu nečistih usana prebivam!« (6, 5). No Bog ga simboličkim činom — anđeo mu žeravicom čisti usne — očišćuje od grijeha i svaku mu krivnju oprašta kako bi dostojno i uspješno mogao obavljati proročku službu (6, 7). Tog časa u *Izaiji* se zbilja temeljna preobrazba: on spremno i odmah prihvaća Božji poziv i Bogu se sasvim daje na raspolaganje. Jahve mu onda određuje zadaću: »Idi i reci tom narodu: slušajte dobro, al' nećete razumjeti; gledajte dobro, al' nećete spoznati! Otežaj salom srce tom narodu, ogluš mu uši, zaslijepi oči, da očima ne vidi, da ušima ne čuje i srcem da ne razumije kako bi se obratio i ozdravio!« (6, 9—10). To je prorokova zadaća. Teška i kobna zadaća. Znao je *Izaija* da je njegov narod odmetnički i nevjernički narod, ali nije mogao shvatiti da baš on mora biti sredstvom Božjim u još dubljem propadanju. Nije mogao shvatiti da Bog preko teških i kobnih događaja narodu ipak sprema bolje dane. To je Božja pedagogija spasenja, neshvatljivo otajstvo onog *per crucem ad lucem*: »Kad ga (Izrael) do panja posijeku, Panj će njihov biti sveto sjeme!« (6, 13). Iz tog panja — svetog ostatka Izraelova³ — izrasti će novi narod i proizaći Mesija.

Osim proroka *Izaije* i *Jeremija* je iznio u svom opisu pozvanja i poslanja ulogu i zadaću proroka. *Jeremiji* je Bog rekao: »Ne govori: 'Dijete sam!' Već idi k onima kojima te šaljem i reci sve ono što ću ti narediti. Ne boj ih se: jer ja sam s tobom da te izbavim. — Riječ je Jahvina!« (Jr 1, 7—8). Prorokova je zadaća *ići i reći, govoriti Riječ Božju, ne bojeći se nikoga*. Prorok je glasnogovornik Jahvin: riječi njegove nisu više njegove nego Jahvine. Zato prorok uvijek kad počima proroštvo veli: »*Ovako govori Jahve* (ko 'amar Jahvel).« Tu činjenicu iskustvom proživljenu prorok iznosi slikovito: »Evo u usta tvoja stavljam riječi svoje!« (1, 9). Poput *Izaije* i *Jeremija* mora narodu kazivati teške stvari: osude, prijetnje, kazne i propasti.

Ali nije uloga proroka samo se prijetiti kaznama Božjim, sudom Božjim, nego narod odgajati, tješiti, dizati duh i srce, proricati svršetak teških

² O tome pisahu E. Balla, *Die Botschaft der Propheten*, Tübingen, 1968. i M. Buber, *The Prophetic Faith*, New York, 1960.

³ S. Garofalo, *La nozione profetica del »Resto d'Israele«*, Roma, 1942; J. M. Ruiz Gonzales, *La Restauración d'Israel en los Profetas, u Estudios Biblicos*, 11 (1952), str. 157—187.

dana, pripremati narod za dolazak Mesije, za dolazak Jahvin, upirati prstom prema zvijezdi koja se pojavljuje na obzorju — prema Mesiji koji donosi spasenje svima, i Izraelcima i poganima. »Tješite, tješite moj narod!... Govorite srcu Jeruzalema, vičite mu da mu se ropstvo okončalo, da mu je krivnja okajana!« (Iz 40, 1—11).

Tako je prorok u neku ruku *savjest* izraelskog naroda. Kao što u svakom čovjeku savjest upravlja ćudorednim življenjem tako su i proroci u Izraelu upravljali ćudorednim življenjem izraelskog naroda. Odgajali su mu odgovornost pred uzvišenim zadaćama koje im je Jahve dao pri sklapanju Saveza na Sinaju, zahtijevali su od njega apsolutnu poslušnost Bogu Jahvi, i samo Bogu Jahvi jedinome, i njegovali u narodu ljubav prema Bogu i prema čovjeku te poticali narod da vjerno ispunjava sve zapovijedi Jahvine. Da bi prorok izvršio ovaj svoj uzvišeni zadatak, on uzne- miruje savjesti naroda, pučkih starješina i knezova te samih kraljeva. Dolaze uslijed toga u sukob s kraljem, s knezovima, sa svećenicima i s jednim dijelom naroda. Ali Bog je vazda uz njih i čuva ih i pomaže im vjerno ispuniti zadaću.

Prorok na taj način postaje sredstvo Božje u *upravljanju Izraelom*.⁴ Bog ne zahvaća u povijest Izraelovu izravno nego preko svojih izabranika, najčešće preko svojih proroka. Povijest je Izraelova puna Božjih zahvata. Bog se njihov zove *Jahve*, to jest *Vazda-prisutni-u-narodu*. Proroci promatraju povijest očima Božjim: svagdje vide Boga na djelu. I biblijski pisci gledaju svagdje Boga na djelu, i u dobru i u zlu (katastrofe) u povijesti Izraelovoj. Cijela je povijest Izraelova prema Bibliji povijest Božjih zahvata u njegovu povijest. Zato i ne možemo o događajima povijesti spasenja govoriti kao o događajima profane, egzaktno povijesti. Posrijedi je povijest Božjih djela i razmatranja nad tim djelima: u Bibliji dakle imamo teologiju povijesti Izraelove; imamo povijest spasenja kojom upravlja Bog da bi čovjeka doveo do spasenja. Zato proroci u ime Jahvino posreduju u toj povijesti: opominju kraljeve, savjetuju ih (usp. Iz 7, 10 s) i prijete im se kaznama (prorok Ilija prijeti se kaznama Božjim kralju Ahabu). Mojsije i Suci upravljaju u ime Jahvino narodom. Samuel pomazuje Šaula za kralja i tako nastupa kao veći i viši od kralja. Natan i Gad kore kralja Davida. Ilija i Elišej se mišešaju u politiku svojih kraljeva: Elišej potiče časnika Jehuu da učini državni udar, u Damasku pomazuje Hazeala za aramskog kralja i nagovara ga da napadne Izrael. I premda su u vrijeme monarhije proroci vrlo emancipirani od kralja, ipak njihov je utjecaj na politički i uopće društveni život naroda vrlo velik.

Budući da je prema poimanju starog Izraela njihova povijest kao i povijest cijelog svijeta *povijest Božjih zahvata*, prorokova je dužnost nazreti te Božje zahvate, objaviti ih i protumačiti narodu. Prorok mora svoje suvremenike uzdignuti iznad svakidašnjice, iz profane svakodnevne povijesti do nevidljivih i teško shvatljivih stvari. Bez tog prorokova tumačenja povijesti povijest bi ostala nerazumljiva, blijeda i gola kao što je

⁴ J. Hempel, *Politische Absicht und politische Wirkung im biblischen Schriftum*, Leipzig, 1938; R. North, *Prophetismus ut philosophia historiae*, u *Verbum Domini*, 29 (1950), str. 321—333; H. J. Kraus, *Prophezie und Politik*, München, 1952; H. Donner, *Israel unter den Völkern*, Leiden, 1964.

svaka druga profana povijest. Upravo preko prorokova uvida i tumačenja povijest Izraelova postaje povijest spasenja, povijest Božje objave, povijest obogaćena nadnaravnim smislom: Bog se naime objavljuje u povijesti i preko povijesti, preko raznih događaja kojima on daje i određuje smisao. Bog prorcima daje uvid u duboke tajne povijesti, u smisao njegovih zahvata. Tako Mojsije po objavi Božjoj spoznaje da je prijelaz preko močvarnog tla uz Crveno more djelo Božje kao što je i oslobođenje iz egipatskog sužanjstva djelo Božje. Da Mojsije po objavi Božjoj nije u tim događajima otkrio to njihovo dublje značenje, ti bi događaji za narod ostali blijedi i goli, bez svake transcendencije, kao što su blijedi i goli mnogi drugi događaji. Propast grada Jeruzalema godine 598/597. i 587/586. prorok Jeremija tumači kao kaznu za grijeha naroda. Izaija (10, 5—11) tumači asirsku okupaciju Palestine kao djelo Božje: njome Bog kažnjava Izraela. Kralja Tiglatpilesara III. prorok naziva šibom Božjeg bijesa, *štapom Gospodnjim, sredstvom u ruci Jahvinoj*. Ovo je tipično teološko tumačenje povijesnih događaja. Jeremija (25, 9) naziva Nabukodonozora, koji ništi grad Jeruzalem i judejsko kraljevstvo godine 598. i 587., *slugom Božjim* i smatra ga *izvršiocem kazne Božje nad nevjernim narodom*. Izaija naziva Kira, perzijskog kralja (oko godine 540. krije Krista), *pastirom, pomazanicom Božjim — Mesijom* — koji ima spasiti narod izraelski. Te naslove mu prorok daje zato, jer je Kir dopustio Izraelcima da se vrate iz babilonskog sužanjstva u Jeruzalem (Iz 44, 28). Prorok neprekidno tumači povijesne događaje i gleda ih Božjim očima. Tako je čitava Biblija, i Staroga i Novoga saveza, zapravo zbirka proročkih tumačenja čovječanske povijesti. Ratovi, glad, kuga, potresi, provale vojske u zemlju, okupacije, uništenje gradova, uništenje kraljevstava, progoni pučanstva — svi ti događaji prema proroku objavljuju Boga odnosno Božju srdžbu zbog grijeha i nevjernosti naroda.

Proroci otkrivaju narodu ne samo Božje djelovanja u povijesti nego i u *prirodi*. Kao što su Semiti drugačije poimali povijest, tako su i prirodu drugačije poimali nego mi danas. Prirodu su tijesno povezivali s Bogom i s Božjom voljom: priroda je posvema u službi Božjoj i svojom stvarnošću najavljuje stvarnost Božju. Izvrstan su primjer za ovakvo promatranje prirode biblijski opisi bogoobjavljenja (teofanije): u bogoobjavljenju sva je priroda u pokretu i u akciji: vatre, munje, gromovi, vjetar, oluja, potres — sve to najavljuje Boga koji zahvaća u povijest čovjekovu i sve to postaje pratećim znakom Božjeg objavljivanja čovjeku (usp. Izl 19, 16—20; Mt 27, 51—57 i na mnogim drugim mjestima). No nisu prirodu povezivali samo s Bogom i njegovim djelovanjem nego i s čovjekom i njegovim čudorednim življenjem. Prema biblijskom mentalitetu priroda i čovjek tijesno su povezani i zajedno trpe ili se raduju (usp. Rim 8, 19—23). Nered u prirodi prouzročen je prema biblijskom piscu grijehom koji je počinio prvi čovjek (Post 3: iskonski grijeh), propast nekog grada ili nekog naroda posljedica je grijeha i krivnje stanovnika tog grada ili cijelog naroda (usp. Jr 4, 23—27). I ovdje kao i u slučaju tumačenja povijesti nemamo posrijedi empirijsko-egzaktno nego samo teološko tumačenje prirode i prirodnih pojava.⁵ Zato se uzalud mučiti s nekim problemima koji čitaocu Biblije nastaju upravo ako ne vodi računa o takvom

●

⁵ E. Rust, *Nature and Man in biblical Thought*, 1953, str. 57.

specifičnom mentalitetu i shvaćanju starog Izraelca (veličina Noine barke; žena Lotova pretvorena u stup od soli; Lot spolno opći sa svojim kćerima; Abraham upravo poteže nož da zakolje svoga sina; Jakov se bori protiv Boga; vode Crvenog mora uspravljene poput zidova dok Izraelci prelaze na drugu stranu mora; zidovi jerihonski padaju i ruše se uslijed zvuka truba; sunce se zaustavlja nad Gibeonom; dječak David ubija diva Golijata; Ilija ubija 400 Baalovih svećenika-proroka na Karmelu; anđeo unosi kugu u Senaheribov tabor; Jona tri dana u utrobi ribe; mudraci s istoka posjećuju dijete Isusa itd.).⁶ Priroda nije gola priroda nego sredstvo preko kojeg se Bog objavljuje: sva je priroda prema proroku — i uopće prema biblijskom piscu — u službi objave Božje (usp. Ps 114, 3s: »Vidje more i uzmače, a Jordan ustuknu. Bregovi skakahu poput ovnova, i brežuljci poput jaganjaca« — dok je Izrael izlazio iz Egipta). Prorok ima dar Božji u prirodi gledati i prepoznati Boga i djelo ruku njegovih. Običan čovjek nije kadar tako promatrati prirodu; običan se čovjek zaustavlja na vanjskim pojavama, i ne istražuje prvotne uzroke događaja, još manje traži nadnaravne i transcendentne uzroke događanja u svijetu. Prorok je to činio s pomoću Božjom. Svoje spoznaje prenosio je ljudima tumačeći im pojedine događaje u prirodi i u povijesti kao zahvat Boga Jahve, kao djelo njegove ljubavi, njegove pravde i njegova milosrđa. Bez tog tumačenja svi bi ti događaji ostali onakvi kakvi su ostali drugi svakodnevnici događaji. Na žalost, mi ljudi današnjice nismo više kadri tako promatrati povijest i prirodu kao što su je promatrali starozavjetni proroci.

⁶ W. Hinker — K. Speides, *Wenn die Bibel recht hätte*, Stuttgart, 1970; A. Rebić, *Biblijska prapovijest*, Zagreb, 1969; R. Killian, *Isaaks Opferung*, *Stuttarter Bibelstudien*, 44, Stuttgart, 1970; isti, *Die vorpriesterlichen Abrahamsüberlieferungen litterarkritisch und traditionskritisch untersucht*, *Bonner Biblische Beiträge*, 24, Bonn, 1966; W. Dommerschansen, *Ringkampf mit Gott*, *Kleine Reihe zur Bibel*, 9, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1969; J. Haspecker, *Wunder im Alten Testament*, *Theologische Akademie*, 2, Verlag Josef Knecht, Würzburg, 1965; E. Vogt, *Senacherib und die letzte Tätigkeit Jesaias*, u *Biblica*, 47 (1966), str. 427—437; O. Da Spinetoli, *Introduzione ai vangeli dell'Infanzia*, Paideia, Brescia, 1967; W. Knörzer, *Wir haben seinen Stern gesehen. Die Kindheitsevangelien nach Lukas und Matthäus*, Verlag Katholisches Bibelwerk Stuttgart, Stuttgart, 1968; kao i druga djela o tom pitanju.